

Czwarty Kongres Badaczy Osiemnastego Wieku***Wiek osiemnasty od kuchni***

Toruń 15–17 września 2021

Propozycje sekcji:

SEKCJA 1

Dyplomacja XVIII wieku od kuchni

(Paweł Zając OMI, Paweł Hanczewski)

W tej sekcji tematycznej interesować będzie nas przede wszystkim prywatne życie najwyższej rangi dyplomatów, sieć powiązań pozaprotokółarnych, prywatne sympatie i antypatie w kraju, do którego zostali posłani z misją dyplomatyczną, a także ekonomiczne aspekty ich funkcjonowania. Następnie — kariery wybitnych figur osiemnastowiecznej dyplomacji, poprzedzające nominację do służby dyplomatycznej. Wreszcie — szerokie zaplecze niższej rangi urzędników, którzy służyli ambasadorom (i ich odpowiednikom), praktyczne strony działania placówki (zakres obowiązków, kompetencje, szyfry i deszyfrowanie depesz itp.). Mile widziane będą studia źródłoznawcze, dedykowane archiwaliom zgromadzonym przez dyplomatów, poza głównym nurtem oficjalnej korespondencji, z uwzględnieniem instrukcji dla dyplomatów (z natury tajnych), które stanowią dobry punkt wyjścia do oceny ich publicznej i niejawniej działalności. Nie bez znaczenia będą także studia poświęcone wyobrażeniom dyplomatów i dyplomacji w literaturze, malarstwie i powieści XVIII wieku.

SEKCJA 2

**Oświeceniowy świat dewiacji i anomalii —
w literaturze tych czasów**

(Janusz Ryba, Danuta Kowalewska)

Termin „literatura” faworyzuje tutaj szczególnie literaturę dokumentarną (pamiętniki, dzienniki, listy); co, oczywiście, nie wyklucza z pola widzenia literatury pięknej, która również rejestrowała anomalie, występujące w ówczesnej rzeczywistości.

Wertując oświeceniowe pamiętniki, możemy zapoznać się z licznymi informacjami o różnych dziwactwach i osobliwościach — także w formie skrajnej,

patologicznej. I tak na przykład J. U. Niemcewicz w *Pamiętnikach czasów moich* kreśli postać niejakiego Ślizienia (napotkanego w czasie podróży), który „mówił tylko partycypiami”. W tychże *Pamiętnikach* autor *Powrotu posła* opowiada, jak to spotkał Wincentego Tyszkiewicza (możnego arystokratę), lubiącego się przebierać, który kusił go dukatową (czy nawet kilkudukatową) gratyfikacją — jeżeli zgodziłby się odegrać rolę ministranta i służyć do mszy, odprawianej przez Tyszkiewicza, udającego księdza. To tylko dwa przykłady, wyjęte z ogromnego oświeceniowego uniwersum dziwactw, ekstrawagancji, obsesji — polskich i europejskich.

Formacją oświeceniową raz po raz wstrząsały „wielkie” manie, szaleństwa. Prymat należy się niewątpliwie dwóm z nich: chodzi o frankomanię i karcciarstwo. Przeorały gruntownie Europę, zmieniając styl życia i nawyki wielu ludzi; jednych wywyższyły, innych — zrujnowały. Oprócz tych dwóch *folie*, mamy wiele innych, którym ulegali ludzie tej epoki, jak na przykład mesmeryzm czy roussoizm. Sympatia dla J. J. Rousseau przybierała nierzadko formę bezgranicznego uwielbienia, co prowadziło do śmiesznych, ale także tragicznych sytuacji. W oświeceniowej Europie na tronach zasiadało ponad dziesięć władców, którzy cierpieli na psychiczne zaburzenia. Ich ekstrawagancje, z racji tego, że byli władcami, często — absolutnymi, nabierały szczególnego znaczenia, ulegając niejako zwielokrotnieniu. Z tych przyczyn przyciągały uwagę i pamiętnikarzy, i pisarzy.

I właśnie o tych sprawach porozmawiamy podczas obrad tej sekcji — poświęconej, przypominjmy, oświeceniowym dewiacjom i anomaliom.

SEKCJA 3

Kuchnia polityczna — kulisy funkcjonowania sejmów i sejmików w Rzeczypospolitej w XVIII wieku

(Monika Jusupović)

Parlamentaryzm osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej przechodził różnorodne przemiany i reformy, ale wydaje się, że jedno pozostawało niezmiennie. To, co działo się na sali obrad było przeważnie efektem lub odzwierciedleniem prowadzonych nieoficjalnie negocjacji, ustaleń i konfliktów. Dotyczy to przede wszystkim sejmów, gdzie zakulisowe działania często wpływały na przygotowanie i przebieg obrad od obioru marszałka, poprzez rugę, dyskusję, aż po uchwalenie konstytucji czy zerwanie obrad. Podobnie było w przypadku sejmików i dokonywanych na nich wyborów posłów, deputatów i innych funkcjonariuszy oraz przyjmowanych uchwał. Mimo to badacze często więcej uwagi poświęcali przebiegowi i efektom obrad niż ich kuluarom. Planowana konferencja będzie więc świetną okazją, aby zwrócić należyłą uwagę na kulisy obrad, co jest niezbędne do pełnego zrozumienia dziejów parlamentaryzmu i historii politycznej Rzeczypospolitej XVIII wieku.

SEKCJA 4

Buduarowe strategie.**Między towarzyską konwersacją a polityczną rozgrywką**

(Agata Roćko)

Zapraszam do wzięcia udziału w sesji poświęconej spotkaniom w prywatnych apartamentach, która ma ujawnić „małą” i „wielką” politykę towarzystwa salonowego. Chodzi nie tylko o politykę miłosną, ale i polityczne rozgrywki, które odbywały się w buduarowym świecie zamkniętym dla całego *grand monde*. Korespondencja, pamiętnikarstwo, literatura piękna, malarstwo ujawniają wiele „niebezpiecznych związków” salonowego świata, w którym kobiety odgrywały kluczową rolę, tworząc oświeceniowe *société*. Wiek osiemnasty uznano niejednokrotnie za „stulecie kobiet”, zaś *belles femmes* za istoty stojące w owym świecie niemal ponad prawem.

Dlatego zapraszam do odkrywania buduarowych strategii ujętych między towarzyską konwersacją a polityczną rozgrywką, szczególnie polskich „niebezpiecznych związków”.

SEKCJA 5

Nieoczywiste przestrzenie polskiego oświecenia

(Mikołaj Getka-Kenig, Aleksandra Norkowska, Filip Wolański)

Przełom XVIII i XIX wieku przyniósł fundamentalne zmiany w dotychczasowych relacjach przestrzennych na ziemiach polskich. Wyrazny rozwój nowoczesnej przestrzeni publicznej w tym czasie, jej demokratyzacja i rozrost (ściśle związany z umacniającą się pozycją miast), miał istotny wpływ zarówno na architekturę jak i życie społeczno-polityczne. Wiek Świateł słusznie kojarzy nam się przede wszystkim z sferą publiczną, jednak nie można równocześnie zapomnieć o jej zakamarkach, zapleczach, sferach intymności bądź alienacji. Niniejsza sekcja poświęcona jest właśnie takim nieoczywistym zjawiskom przestrzennym, zarówno w wymiarze materialnym (np. architektonicznym bądź urbanistycznym) jak i ogólnokulturowym (literackim czy artystycznym dyskursom na ich temat). Celem spotkania badaczy zainteresowanych tą tematyką jest m.in. omówienie mechanizmów wiążących kluczowe kategorie geografii humanistycznej z różnymi dziedzinami aktywności człowieka, wyróżnienie etapów kształtowania przestrzeni/miejsc, ich funkcji (estetycznych, społecznych, użytkowych) oraz analiza indywidualnych i zbiorowych doznań związanych m.in. z poczuciem ukontentowania, jakiego źródłem jest wspólny wysiłek tworzenia, czy doświadczeniem straty.

SEKCJA 6

**Medycyna, przyrodoznawstwo oraz „wiedza o człowieku”
w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej: ludzie —
idee — dyskursy — praktyki od kuchni**

(Katarzyna Pękacka-Falkowska)

Różniące się od filozofii przyrody, choć jej pokrewne, przyrodoznawstwo i medycyna w oświeceniu nie miały pretensji uniwersalistycznych, nie uprzywilejowywały także *experimentum* w wąskim znaczeniu tego terminu. Przyrodoznawcy i medycy skupiający się na obserwacji i deskrypcji, a od XVIII wieku podejmujący również próby generalizacji oraz budując nowe systemy klasyfikacyjne, tworzyli szczególną wspólnotę uczonych. Zagadnienia wiodące: medycyna (np. anatomia, chymia, zmysły i nerwy, nowe teorie i szkoły medyczne); historia naturalna (np. botanika, zoologia, nowe systemy klasyfikacyjne); *studiosi rerum naturalium* jako wspólnota wyobraźniowa; formy, treści i sposoby upowszechniania wiedzy o człowieku i naturze (np. tow. naukowe, książka medyczna i przyrodnicza, czasopisma, biblioteki, kolekcje, ogrody, korespondencja, ilustracja naukowa); *peregrinatio medica*; transfer umiejętności i edukacja nieoficjalna; aktywności wiedzotwórcze (m.in. działalność „cichych pośredników”, praktyki laboratoryjne, instrumentarium naukowe); fizykoteologia; uwarunkowania kulturowe, instytucjonalne i społeczno-gospodarcze rozwoju wiedzy o człowieku i naturze.

SEKCJA 7

**Polski wiek XVIII jako przedmiot badań porównawczych.
Od studiów przypadków ku próbom syntezy**

(Marcin Cieński, Anna Grześkowiak-Krwawicz)

W ramach sekcji oczekiwaliśmy refleksji nad różnorodnymi aspektami polskiej rzeczywistości w XVIII wieku widzianymi w perspektywie porównawczej. Mieściłyby się tu zarówno ujęcia pokazujące wybrane zjawisko czy problem w ujęciu dwustronnym, gdzie jedną ze stron zestawienia stanowi Rzeczpospolita, jak i takie gdzie sytuacja w niej byłaby zestawiona z kilkoma innymi krajami lub z mechanizmami europejskimi. Ważne wydają nam się ujęcia pokazujące dynamikę przemian pewnego zjawiska w ujęciu porównawczym. Zależałoby nam także na pracach, które zajmą się możliwościami budowania takich ujęć oraz analizą rezultatów uzyskanych w tego rodzaju badaniach, będą mieć więc wymiar metodologiczny, skoncentrowany na warsztacie badacza — komparatysty. Mamy nadzieję, że zgłoszone studia będą dotyczyć kwestii z obszaru historii, literatury, historii idei, historii sztuki, polityki, historii książki i jej funkcjonowania.

SEKCJA 8

Scena muzyczna od kuchni

(Anna Ryszka-Komarnicka, Marek Dębowski)

XVIII wiek był okresem rozkwitu teatru muzycznego. Obok gatunków odziedziczonych po minionym stuleciu pojawiały się nowe. W cieniu tradycji dominujących scen muzycznych — włoskiej i francuskiej — rozwijały się inne muzyczne sceny narodowe, m.in. skandynawskie, słowiańskie, niemiecko-austriacka czy angielska. Gatunki, które w jednych kręgach święciły tryumfy, w innych okazywały się tylko repertuarową ciekawostką. Trupy teatralne różnych nacji podróżowały po Europie — najlepsi występowali na dworach panujących, a mniej znani w siedzibach arystokratów czy na podrzędnych miejskich scenach. Dzieła szeroko pojętego teatru muzycznego powstawały zawsze z myślą o konkretnym wykonaniu. Ich ostateczny kształt był efektem pracy nie tylko co najmniej dwóch autorów — librecy i kompozytora (a w przypadku przedstawień baletowych choreografa), ale wypadkową wielu innych czynników, takich jak m.in. oczekiwania mecenasów, warunki obsadowe, możliwości techniczne i finansowe teatrów. Wędrowka dzieł w czasie i przestrzeni łączyła się z koniecznością ich adaptowania do nowych okoliczności. Niektóre praktyki powiązane z tymi uwarunkowaniami określano w epoce terminami z zakresu sztuki kucharskiej (operowe *pasticcio*) czy krawieckiej (Goldoni i „przykrawanie” sztuk na miarę aktorów). W ramach sekcji czekamy zatem na tematy poświęcone zjawiskom i postaciom osiemnastowiecznego teatru muzycznego o znaczeniu lokalnym, drugoplanowym, a także odkrywaniu zakulisowych mechanizmów determinujących pracę całego sztabu „autorów” dzieł i ich kolejnych inscenizacji.

SEKCJA 9

Rubieże stołu oświecenia — łupiny, łuski, obierki

(Stanisław Świtlik, Izabella Zatorska)

Po usunięciu zbytecznych części, tylko najbardziej pożywne kąski trafiają na stół. Łupiny, łuski, obierki, zgarnięte z niechęcią ze stołu, pozostają na posadzce. W definicji istotnych nurtów epoki również następuje podobne „przyrządzenie głównego dania”. Dobra strawa, oczyszczona ze zbędnych elementów, pożywi stołowników, o ile docenią oni jej smak. Czy napiętnowana jako zła i zatruta, sprowokuje zmianę ich oceny? Czy to oznacza, że łupiny, łuski, obierki staną się wtedy przysmakami stołu? Uczta oświecenia, ze swoimi przystawkami, daniami głównymi i deserami, bywa przedmiotem radykalnych przewartościowań. Dobra strawa przyprawiona przez Filozofów staje się obiektem ataków apologetów, próbujących zrehabilitować tradycyjne wartości. Ostrzeżenie oponentów wojującej filozofii przed niebezpieczeństwami pozornie „dobrej” strawy

prowadzi do pytania: czy i w jakim stopniu, z tej stołowej waśni, da się ocalić i wykorzystać różnie i zmiennie oceniane odpadki? Niniejsza sekcja poświęcona jest smakowaniu, kosztowaniu i porównywaniu zapomnianych, niechcianych i „niezdrowych” elementów epoki w szerokim ujęciu interdyscyplinarnym.

SEKCJA 10

Poci od kuchni — badania nad poezją

(Tomasz Chachulski)

Przedmiotem obrad w tej sekcji będą problemy warsztatowe poetów XVIII wieku. Od czasu, gdy formułowano ważne spostrzeżenia opisane w *Słowniku literatury polskiego oświecenia* oraz w studiach szczegółowych, minęło wiele lat, choć ciągle powstają prace na te lub zbliżone tematy — interesują nas nowo obserwowane problemy przemian i krzyżowania gatunków, tajniki warsztatu poetyckiego, eksperymenty z metryką, powiązania form literackich z tematyką i problemami poruszonymi w utworach, próby refleksji teoretycznej zawartej w rozprawach, ale też w korespondencji czy utworach autobiograficznych, a nawet — w szczególnych przypadkach — powiązania poezji i biografii pisarzy, jeśli w wyrazisty sposób pozostają one w nieznanym dotąd lub niepodnoszonych, wzajemnych relacjach. Przedmiotem uwagi może być oczywiście zarówno poezja liryczna, epicka, jak i dramaty pisane tzw. mową wiązaną.